

О.О.Свинтозельський

Запорізький державний медичний університет, Запоріжжя

ЄДНІСТЬ ЕКОКУЛЬТУРИ Й АКВАКУЛЬТУРИ

У статті розглядається проблема співвідношення екологічної культури та аквакультури, підставою для чого є принципова єдність людини як мікрокосму і природи як макрокосму.

Ключові слова: людина, культура, природа, екокультура, аквакультура.

Постановка проблеми. Соціальна філософія виходить із того, що людина як суспільно-духовна істота не є продуктом звичного фізіологічного народження. Людиною потрібно стати вже після народження, докладаючи до цього надзвичайних зусиль автономно-самодіяльної розумної волі. «Хоч зародок і є в собі людиною, – писав Гегель, – але він не є людиною для себе; для себе він такий тільки як розвинений розум, який перетворив себе в те, що він є в собі» [3, с.11]. Людина, якщо є лише об'єктом суспільного виховання, не може бути людиною в її субстанціонально-родовому покликанні. Вона завжди буде відчувати свою залежність від суб'єктів її виховання, проте претензії яких (окремих людей, соціальних структур, суспільства в цілому, охочих говорити від імені якого в усі часи достатньо) задовольнити не зможе через несформованість в якості самодостатньої в собі й для себе істоти. Крім того, ці претензії не є справедливими, об'єктивними, якщо виховання суто духовне, не стільки моральне, скільки моралізаторське, абстрактне. Тому філософська соціокультурна максима «пізнай самого себе» має реалізовуватись, починаючи з пізнання себе як природно-соціальної істоти. Це означає, що соціальне, духовне, загальне, необхідне ніяк не можна обійти: його потрібно знайти в природній психофізіології людини.

Отже, постає проблема, по-перше, визнання природи в її субстанціональній самовизначеності як причини самої себе – *causa sui*; по-друге, визнання людини в якості природної істоти; по-третє, визначення її сутнісних ознак в, так би мовити, натуралістичних біофізичних та біохімічних ознаках. Для цього потрібно відійти від хибної звички розглядати натурфілософію як філософію природи. Вона шукала не стільки природні начала, скільки природу людини в її сутнісних визначеннях і значеннях. Звідки така переконаність? – Із того факту, що майже всі античні філософи наголошували на аксіоматичності «давнього» правила (ще 2,5 тис. років тому воно вже було прадавнім), згідно якого подібне творить подібне. Натурфілософи, беручи природні стихії за основоположні засади світобудови, не могли не відчувати себе самих природо-відповідними істотами, в яких природні стихії відіграють істотну роль. Тобто, це не тільки і навіть не стільки погляд на природу, скільки погляд на себе як єдність

землі, води, повітря і вогню.

Аналогічну позицію займали й філософи, чия методологія започаткувала Нову історію. Так, Ф.Бекон виходив із того, що природу підкоряють тим, що їй підкоряються. Яким же чином? «Найвірнішим чином витлумачення природи досягається засобом спостережень і відповідних доцільно поставлених дослідів. Тут відчуття судить про дослід, дослід судить про природу і про саму річ» [2, с.23]. Але щоб природа підказала людині свої істинні аксіоми, не потрібно поспішати з індуктивними висновками. Потрібно любити природу настільки, щоб не пропускати в її сприйнятті щонайменших вражень, які вона викликає у відчуттях. Тоді індукція буде істинною, адже природа не терпить поспішного абстрагування. Навіть традиційний раціоналіст Р.Декарт, ведучи мову про вихідні начала філософії, стверджував, що вони мають бути, по-перше, настільки чіткі, виразні й самоочевидні, щоб людський розум при уважному розгляді не міг засумніватись в їх наявності.; «по-друге, пізнання всього іншого повинно залежати від них так, що хоч начала і могли бути пізнані поза пізнанням інших речей, проте, навпаки, ці останні не могли б бути пізнані без знання начал» [4, с.223].

Під таким кутом зору вчені, включно з філософами, вже у наш час розглядають проблему пошуку шляхів відновлення порушеної органічної єдності природи і суспільства. Проте, на наш погляд, сучасним філософським підходам до екокультури бракує, як зазначав І.Кант, фізико-теологічного підходу. Якщо людина як фізична істота – це мікрокосм, якщо їй властива релігійність, що, за твердженням Л.Фейєрбаха, тільки й відрізняє її від тварин, якщо релігію розуміти як священно-благочинне ставлення людини до природного й суспільного оточення, то ці чинники мають бути неодмінно включені в дослідження сутності екологічного світогляду. Тільки розуміючи природу як своє органічне тіло, всього лиш відокремлене від тіла людини, вона буде здатна включити природознавство у свій суспільний світогляд.

Мета статті. Обґрунтувати принципову субстанціональну єдність людини як соціально-політичної духовно-культурної істоти із субстанціональними першоелементами природи, в першу чергу водою.

Виклад основного матеріалу. Мислення як вихідне начало світобудови не є, як про це зазвичай говорять, проявом ідеалістичного світогляду, а об'єктивним визнанням розумної (= закономірної) сутності природи. Знаючи і приймаючи це, людина просто зобов'язана бути в своїх діях розумною – в цьому її природо-відповідність, а не в тому, що вона тілесна. Знаючи це, вона здатна діяти екокультурно й аквакультурно. Інша річ, що не завжди вона знає це на світо-пізнавальному рівні. Це одна з причин того, що філософи цього періоду активно пропонували широкій людині методи і правила пізнання. З фізичної точки зору чотири першоелементи означають наявність у природи стількох же агрегатних станів: твердого, рідкого, газоподібного і плазмового, вогненного, без'якісного, але суто енергетичного, діяльного. Всі вони взаємопов'язані між собою тим, що Єдність екокультури й аквакультури

мають властивість переходити з одного стану в інший. Очевидно, що перших природодослідників, якими й були натурфілософи, вражала й дивувала саме ця властивість. Беручи одну зі стихій за субстратно-субстанціональну основу буття, вони не відкидали рівнозначності інших обраній ними. Якщо земля – це вихідний матеріал для будь-чого, існуючого в чіткій визначеній предметно-речовій формі об'єкта споглядального сприйняття, то вода – це та сама тверда (земна) предметність, яка, проте, під дією вогню, який є ніщо інше, як міра інтенсивності руху того ж таки буття у взаємодії його об'єктів (фізика говорить про температуру як наслідок взаємодії молекул) перетворюється в рідину. Остання, втрачаючи усталену визначеність форми, переходить у стан рідини, здатної заповнити будь-яку форму і злитись із нею, стати нею, затвердівши в ній. Тому форма рідини, яку фактично ототожнюють із водою, це вже не усталеність форми твердих предметів, а форма буття, що отримує статус часу. Не випадково час пізнавали через плинність води, оскільки все впадає у воду, а тому вода і є час, а час є вода. Щоб зберегти його, не потрібно «лити воду». У фізичній науці вважається, що час – головна визначальна сутність буття. А тісний зв'язок часу з водою, рідиною дає підстави говорити і про визначальну роль води у світо-творчості. Ще більша інтенсивність руху (= вогню) призводить до того, що вода (= рідина) починає випаровуватись і сама з себе народжує газоподібний агрегатний стан.

Зазначене дозволяло (і дозволяє нині) мудрецам і мислителям, першопрохідцям у царині світопізнання, пізнати не лише вихідну єдність природи, але й відчутти себе, кожную людину взагалі, органічно з'єднаними з нею. А що таке єдність із природою? – Це облагороджена її об'єктивною культурою, презентованою гармонійною дією закону розуму, розумом як законом, культура поведінки людини, яка без такої духовно-пізнавальної життєдіяльності веде дикунський і варварський спосіб життя, однаково небезпечний і для неї, і для природи. Це і є екологічний спосіб життя, або феномен екокультури. Оскільки природа єдина в різноманітних проявах своїх стихій, є всі підстави говорити про екокультуру як субстанцію родового буття людей і її акціденційні прояви: геокультуру, аквакультуру, аерокультуру. Людина, пізнаючи субстанціонально-субстратні основи буття, окультурює себе знаннями їх сутнісних складових. Якщо виходити з того, що складові сутності самої людини – душа, тіло, дух, то йдеться саме про їх окультурення. Як центром людини є душа, що має тілесні і духовні (= пізнавальні – «само» і «світо») мотивації, так і центром екокультури, на наше переконання, слід вважати аквакультуру. На користь такої думки – свідчення найавторитетніших мислителів, які досить всебічно розглядали властивості першоелементів у їх людино-творчих функціях. Перш ніж подати думки відомих філософів, наведемо власні міркування з приводу пріоритетності води як рідини порівняно із землею і повітрям. Вогонь, очевидно, не можна вважати агрегатним станом речовини – це вихідна енергія світобуття, завжди незмінна у своєму кількісному вимірі. Про що, власне, і свідчить закон збереження енергії у всіх тих переходах, які Єдність екокультури й аквакультури

відбуваються при зміні агрегатних станів. Тому можна вважати, що тріаді «душа-дух-тіло» відповідає тріада «земля-вода-повітря». У першому випадку розум виконує функцію вогню. Принаймні, саме так слід, очевидно, тлумачити позицію Геракліта стосовно того, що «цей космос, один і той же для всіх, не створив ніхто ні з богів, ні з людей, а він завжди був, є і буде вічно живим вогнем, що мірама розгорається і мірама згасає» [1, с.275]. Ніщо не заважає побачити в цьому судженні ідею збереження енергії, яку дає представник вічності в людині – її розум, але не чуттєвий, а загальносвітовий. Звідси наступні думки: «Розмірковування всім властиве. Ознака мудрості – погодитись, не мене, а логос слухаючи, що все єдине. Адже існує єдина мудрість: пізнати замисел, що влаштував все через все. Так ось, цей загальний і божественний розум, через участь в якому ми стаємо розумними, Геракліт називає критерієм істини. Звідси заслуговує на довіру явлене всім взагалі, бо це сприймається загальним і божественним розумом, а явлене комусь одному невірне з протилежної причини» [1, с.279]. Слухати логос означає слухати всю природу, вбачаючи в її мінливих субстанціонально-субстратних стихіях єдину і незмінну основу. Саме це і робив Геракліт, вбачаючи в стихії вогню не лише все перетворюючу силу фізичної енергії, але й таку ж силу природо пізнавального розуму, який через відмінність дотично сприйнятих речей не забуває про їх вихідну об'єктивну єдність, яка перебуває за межами їх мінливо оформленого буття, але не є небуттям, а, навпаки, істинним (= дійсним) буттям. Так, він зазначав: «Вогонь живе смертю землі, повітря живе смертю вогню, вода живе смертю повітря, а земля смертю води. Смерть землі – народження води, смерть води – народження повітря, смерть повітря – народження вогню і обернено» [1, с.275]. Звідси висновок розуму про те, що саме в ньому все, що сприймається як різне й відмінне, єдине. Не випадково такі видатні мислителі, як Гегель і Гайдеггер, вважали Геракліта засновником діалектичної філософії, але не тому, що «все тече і все змінюється», а тому, що все, попри всі зміни, єдине. Ось чому розум є «критерієм істини», яку представляє загальне, або закон.

Для досягнення цілей статті це вкрай важливо. А саме: екокультура і є те загальне, з якого народжується людина культурна. Але родово народжує видово, тому наша мета презентувати екокультуру в її органічному різновиді – аквакультурі. Взаємопереходи-взаємонародження в природі подібним же чином відбуваються в кожній людині, тому її покликання, як стверджував М.Гайдеггер, слухати поклик буття суцього і намагатись дати на нього адекватні відповіді. Тоді це буде екокультура як аквакультура і з тих міркувань, про які вже йшлося, і тих, до яких ми переходимо.

Перше, що потрібно констатувати, це науково достовірний і очевидний факт не лише народження людини і всього живого у водному середовищі, але майже 80%-й, а мозку 90%, склад людського тіла з води. Отже, стає зрозумілим той пієтет, з яким люди, людство в цілому відносяться до неї, особливо в до індустріальний період свого розвитку, фіксуючи його в усній народній і літературно-філософській творчості. Хоча Єдність екокультури й аквакультури

духовна сутність людини міститься в мові, остання також прирівнюється до води: благодатні слова, розумне, поетично-художнє, релігійне мовлення ллються, немов чиста джерельна прозора вода. Ясна річ, що духовне й психофізіологічне народження людини як суб'єкта культури відбувається під впливом об'єктивної природи, сконцентрованої якраз у воді. Людство це відчуває інтуїтивно – голос буття суцього підштовхує людей до аквакультурного напрямку розвитку, починаючи зі священно-благоговійного ставлення до води. Якщо воно починає забувати про свою «водну» сутність, йому нагадує про це і фізіологія, яка починає хворіти і бламати «живої» води, і наука, яка аргументовано й експериментально достовірно доводить її об'єктивну і зцілювальну силу, націлюючи на аквакультурний вибір суспільного розвитку.

Друга обставина, що сама собою впливає (вже тут є певна містика, хоча й об'єктивна, адже пливти можна у водному середовищі) з щойно зазначеного, така. Вся субстратна основа світу міститься в людині в решті відсотків, розчинених у ній, скріплених нею як водною стихією і чинною завдяки ній. Інакше кажучи, вся система періодичних елементів представлена не стільки в таблиці елементів Д.Менделєєва, скільки в людському організмі. Втрата води, обезводнення означає його наближення до іншого стану буття – смерті. Отже, небуття води є водночас небуття життя. Звичайно, людина помирає значно швидше від неможливості дихати, але ж вода – це і є дихальне живлення, оскільки в ній міститься кисень, який є газом. І сама вона складається з двох газів. Причому водень і вода мають спільний корінь, що також не може бути випадковим. Крім того, кисень є активізатором горіння вогню, тому дещо парадоксально, але вода не лише гасить вогонь, але фактично є його матір'ю, здатною увібрати його у своє лоно, якщо він починає діяти як руйнівна сила.

Третя обставина полягає в тому, що сама вода у звичних природних умовах досить легко переходить з одного агрегатного стану в інший, репрезентуючи таким чином природу як таку, природу, так би мовити, в чистому субстанціональному вигляді. Справді, лід – твердий або кристалічний стан; власне те, що звично називають водою, це рідина; нарешті, водяна пара – газоподібний стан. Увесь процес переходу, в такому разі, є власна внутрішня енергія, внутрішня дія, вірніше, взаємодія структурних складових – атомів, молекул, іонів – самої води, дія іманентного їй вогню. Ось чому людина, якщо є свідомою своєї природо-відповідної сутності, здатна сама себе охолодити (заспокоїти), розігріти (активізувати) і, навіть, згоріти, підпаливши себе або водяним паром (плазма вже без'якісна, тому її вогонь це також і сама вода), або ж духовно-пізнавальним нестямним натхненням.

Четверте, що потрібно констатувати, це естетичну привабливість води. Естетичне в розумінні чуттєвого переживання підносить воду до рівня лікувально-фізіологічного статусу. Лід і холодна вода знімають втому, освіжають тіло, лікують рани, роблять свідомість ясною і пробудженою до активної діяльності, заспокоюють інстинктивно-спонукальні афективні Єдність екокультури й аквакультури

наміри і схильності, знімають стресові стани, задовольняють спрагу. Ці ж агрегатні стани дозволяють людині використовувати водні артерії як шляхи сполучення і відпочинку. Вони ж дають задоволення від своєї прозорої чистоти - їх товща не відділяє предмети життєвої необхідності від людини, яка може спостерігати за ними, милуватись їх красою, може віддати себе водній стихії, щоб відпочити, набратись сил. Або ж, якщо вже несила жити, поринути в неї навечно, свідомо обравши її як безсмертя вічності й безкінечності.

П'ята аксіоматична очевидність полягає в тому, що вода започатковує і визначає зміст матеріально-виробничої економічної історії людства. Звичайно, це відбувається разом із використанням землі, але остання відіграє роль суто об'єктного фактору у вигляді простої просторової присутності людини в певному географічному місці. Тобто, це певною мірою пасивний фактор, який оживає завдяки воді. Відомо, що економічна історія людства започаткована відділенням землеробства від козівництва і переходом землеробів до осілого способу життя. Чинником, який зупинив просторову міграцію певних родоплемінних кочових спільнот, був факт постійної, або ж достатньої для забезпеченої життєдіяльності, присутності води на певній території, яка давала людям можливість постійно перебувати (проживати) при ній як сутнісно визначальній стихії, здатній бути джерелом їх добробуту. Вода, обробляючи землю, робить її придатною для життя рослинного і тваринного світу, отже, і життя самої людини. Тому коли говорять про походження слова *cultura cultivo* – обробка, обробляю, пов'язують це із зародженням землеробства як першого постійного способу життєдіяльності, в основі якого не стільки використання специфічних знарядь праці, скільки використання води як об'єктивного природного знаряддя, здатного проявляти себе не лише в якості природної стихії, часто руйнівної, але й оплодотворити землю, зробити її родючою. Цілком очевидно, що разом із обробкою водою землі, обробляється і людина. Вона починає свідомо й цілеспрямовано використовувати воду, будуючи потужні іригаційні системи. Так агрокультура стає аквакультурою.

Висновки. 1. Оскільки нині широко розробляється проблематика, присвячена гуманізації навчання та виховання у ВНЗ, природничо-науковій і суспільно-гуманітарній освітянській громадськості потрібно виробити дидактику викладання, чітко й виразно спрямовану на гуманізацію природознавства й натуралізацію суспільствознавства. Це не може не виховати у студентів екологічного світогляду, адже прийде розуміння того, що, руйнуючи природне докільля, людина шкодить власному здоров'ю.

2. Виходячи з того, що міфологічний світогляд, як первинний і вихідний для кожної людини, формує об'єкт-об'єктний спосіб взаємодії з природою, потрібно властиві йому мотиваційні спонукання органічно поєднувати з аналогічними спонуканнями релігійного та науково-філософського типів світогляду. Лише на такому шляху, очевидно, можна сформувати цілісний екологічний світогляд.

Список використаної літератури:

Єдність екокультури й аквакультури

1. Антология мировой философии. В 4-х томах / Философия древности и средневековья. Ред. Коллегия: В.В.Соколов (ред.-составитель первого тома и авт. Вступит. статьи) и др. – М., «Мысль», 1969. – Т.1. – 936 с.

2. Бэкон Ф. Новый органон // Бэкон Ф. Сочинения. В 2-х т. – М.: Мысль. – 1972. – Т.2. – С.5-222.

3. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа / Г.В.Ф.Гегель. – М.: Мысль, 1959. - Т. 4. – 440 с.

4. Декарт Р. Первоначала философии // Декарт Р. Сочинения: В 2-х т. – М.: Мысль. – 1989. – Т.1. – С.297 - 422.

А.А.СВИНТОЗЕЛЬСКИЙ

Запорожский государственный медицинский университет

ЕДИНСТВО ЭКОКУЛЬТУРЫ И АКВАКУЛЬТУРЫ

В статье рассматривается проблема соотношения экологической культуры и аквакультуры, основанием для чего служит принципиальное единство человека как микрокосма и природы как макрокосма.

Ключевые слова. Человек, культура, природа, экокультура, аквакультура

A. SVINTOZELSKY

Zaporozhye state medical institute, Zaporozhye

UNITY OF ECOCULTURE AND AQUACULTURE

The article considers the problem of correlation between ecoculture and aquaculture, basing on the principal unity of a man as microcosm and nature as macrocosm.

Key words: Man, culture, nature, ecoculture, aquaculture.

Стаття надійшла до редакції 23.03.11р.